

nem jártak körül megnyugtató módon, pedig általában arrafelé bolyonganak. A rock and roll formanyelve, mint minden művészeté, alkalmatlan arra, hogy választ adjon a végső kérdésekre, azokra, melyek a MIÉRTET és a MIKÉNTET feszegetik. A könyv tanúsága szerint az alkotó, a rockelőadó és szerző a legalkalmasabb, hogy tehetségével, dalaival és egész oeuvre-jével ezt a bizonytalan és ingoványos vidéket, e csapdákkal és mérgekkel teli terület bekalandozza.

Marton László Távolodó: Krízis-rock. Budapest, 1990.

FENYVESI OTTÓ

Az erkölcs lelki gyökerei

Valamilyen általános fogalma mindenkinek van az erkölcstről, valami olyasmi, hogy a jót meg kell tenni, a rosszat el kell kerülni. De hogy ki mit tart jónak és mit rossznak, abban már nagyok az eltérések. Kiindulásul az erkölcs két meghatározását állítom egymás mellé.

A filozófus Kant az értelmi belátásra hivatkozva azt mondja, hogy nem az erkölcsös ember a boldog ember, hanem az, aki magatartása és tettei alapján megérdemli, hogy boldog legyen. Itt tehát olyan személyes értékrendről van szó, amely meghatározza az élet értelmét, és az embert kapcsolatba hozza egy végső céllal, a személyes boldogsággal. Más kérdés, hogy ez a boldogság elérhető-e, vagy valakitől megkapható-e. A lényege a teljességigény: szeretné, hogy véglegesen elfogadják, hogy megtalálja a teljes igazságot, a jóságot és a szeretetet. Természetünk másik csodálatos adottsága a "kell"-nek, a kötelességnek és a felelősségnek az átélése. Ennek a köre is lehet szűkebb vagy tágabb, de magáról a követelményről nem tudunk lemondani.

Az erkölcs másik meghatározását a marxista-materialista ideológiából veszem. A szótárakban és a lexikonokban ez a megfogalmazás található: "Az erkölcs a társadalmi tudat egyik formája, amely a közvélemény ereje által alátámasztott, általánosan elismert magatartási szabályokban, követelményekben fejeződik ki." Az emberi természet és a személyes struktúra helyére itt tehát a "társadalmi tudat" lép, amely valamiféle fejlődés eredménye, s amelyet végső fokon a munkamódszerek szabályoznak, hiszen maga a szellemi tudat is a munka révén bontakozott ki. Aki ezt az ideológiai beállítást komolyan vette, az nem az egyéni nevelést, az erkölcsi eszményekre való hivatkozást tartotta szükségesnek, hanem a közhangulat befolyásolását. Ha a szellemi tudat csak az anyag legmagasabb funkciója, akkor egyéni tetteinket igazában csak a biológiai és a társadalmi tényezők határozzák meg. A szabad akarat és a lelkiismeret csak látszat, illetőleg a tilalmak beidegződése, ahogy azt a freudi pszichológia tanította. Ilyen beállításban nem lehet tisztázni, hogy mi az igazi eszmény, hogy van-e minden korra érvényes emberi erkölcs, és főleg nem lehet olyan tekintélyre és szankcióra hivatkozni, amely az erkölcsöt kötelezővé tenné. Ezért nem lehetett materialist alapon erkölcsant szerkeszteni.

A mindennapi tapasztalat is mutatja, az embert nem lehet az öszönök világába beszűkíteni. A Nietzsche-féle Übermensch voltaképp szintén csak karikatúra maradt, egyszerűen azért, mert az ember maga több annál, mint amilyen magyarázatot tud adni magáról. Az erkölcs ellen lehet véteni, az egyén és a közösség életén végighúzódik a jónak és a rossznak a küzdelme, de az erkölcsi tudat és felelősség nem vész ki a történelemből. A józan megfontoltság kimagasló példája az arisztoteleszi etika, amely meglátta, hogy az életet az úgynevezett "sarkalatos erények" teszik megberivé: az okosság, az igazságosság, a mértékletesség és a lelki erő. Ezek belső törvényei és követelményei az emberi természetnek, nem kívülről rákényszerített kötelékek. Párhuzamba lehet állítani őket a matematikai és a geometriai vagy a logikai törvényekkel. Ezeket nem mi alkotjuk meg, hanem megtaláljuk, mert benne vannak a létező világban. A görögök a "lelkiismeretben" már nevet is adtak annak a titokzatos belső hangnak, amely eszünkbe juttatja a jó és a rossz különbségét, és figyelmeztet a kötelességre. Végül még utalhatunk arra, hogy először a görög tragédiák adtak irodalmi kifejezést annak a kettőségnek, amely előáll az eszmény meglátása és megvalósítása között.

Mit adott a kereszténység ehhez a témához? Az ember tragédiájában Lucifer végső soron értetlenül áll az ember előtt, "aki sárból és napsugáról van összegyúrva, ezért tudásre törpe, vakságra nagy". A teremtés tana szerint az ember anyag és szellem, ösztön és lélek, de mint személy: a teremtő Isten képmása. A görög filozófiától eltérően azonban a kereszténységet nem az emberi természet elemzése érdekelte, hanem az, hogy vállalt-e valamilyen jótállást, kezessé-

get a sár-napsugár-ember mellett a Teremtő? Őt nem lepte meg, hogy teremtménye a Paradicsom helyett a bolyongást választja, és hajlandó lesz egy tál lencséért eladni örökségét, sem az, hogy az élet ígérete nem elég erős ahhoz, hogy ne játsszon a halállal, s mégis jövőt, sőt győzelmet ígért neki. A kereszténység alapélményében benne van a kinyilatkoztatott tanítás s a mély lelki tapasztalás, melynek Szent Ágoston adott hangot: "A magad számára teremtettél bennünket, és nyugtalan a szívünk, amíg benned meg nem nyugszik."

Aki erre felfigyel, megéri, hogy miért nem tudta semmiféle eltévelyedés és ideológia az erkölcsöt kiirtani. Természetünk minden esendősége ellenére arra van beállítva, ami igaz, jó, szép és maradandó, ezért a bűn területére tett minden kirándulás csalódással végződik. Társadalmi téren pedig minden mozgalom és irányzat eleve felsülésre van ítélve, ha képviselői között nem tud erkölcsi nagyságokat felmutatni. Az állat viselkedését lehet idomítással alakítani, az ember azonban csak belülről, tudatos meggyőződés alapján lehet erkölcsös. Korfordulókban, nehéz körülmények között éppen ez az út látszik nehéznek. Jobban szeretnénk törvényes előírásokhoz, rendszabályokhoz nyúlni. A társadalomnak ezekre is szüksége van, de a tilalmak önmagukban nem hatnak a lélekre. A nevelés alapelve csak az lehet, ami a keresztény igehirdetést is irányítja: a reményt nem szabad feladni. A búza között ugyan mindig lesz konkoly, de az evangéliumi példabeszéd szerint azt sem szabad elhamarkodva kigyomlálni. A vallás tétele, a megváltás éppen azt fejezi ki, hogy Isten nem látja értelmetlennek ezt a homályos és titokzatos történelmet.

Ebben az összefüggésben válik érhetővé, hogy a krisztusi tanítás miért foglalja össze az egész törvényt abban a felhívásban, hogy "szeresd Istenedet és szeresd embertársadat". Mindennapi nyelvre lefordítva ez azt jeletni, hogy az élet nagy befektetés. Úgy kell rendeznem kapcsolatokat a Teremtővel és embertársaimmal, hogy örök szeretetet kaphassak tőlük. Más szóval az erkölcs alapja az, hogy megtanuljak önzetlennek, áldozatkésznek lenni, hogy tudjak megbocsátani, tűrni, másokkal együttérezni. Itt visszatérhetünk Kant szavaihoz, aki azt mondta erkölcsös embernek, aki "megérdemli", hogy boldog legyen.

GÁL FERENC

Kislexikon felhasználása a biológia tanításában

Ahhoz, hogy a pedagógusok a helyi tanterveket, óraterveket elkészítsék, ismerniük kell a tanított tudományág pl. a biológia fogalomrendszerét. A témazáró feladatlapok elemzése azt mutatta, hogy a tanulók, sőt néha a tanárok sem ismerik a tankönyvek által használt fogalmak pontos tartalmát és terjedelmét. Egy-egy új fogalom bevezetésekor fontos a nominál (verbális) meghatározás (jelentésmagyarázat.) Ezt kövesse a fogalom tartalmának és terjedelmének tisztázása sok szemléltetés alapján. Végül írassuk le a tanulók füzetébe (rögzítés)!

A fogalomalkotásnál figyelniük kell arra, hogy melyik fogalom milyen tartalommal és terjedelmel szerepelt már a tananyagban és azt hogyan bővíthetjük tovább. Egy-egy tanítási egységben ne szerepeljen túl sok új információ! Ezt a szabályt nem mindig követték a tankönyvek írói, így pl. a nyolcadik osztályos tankönyvben aránytalan a fogalomeloszlás, amely zsúfoltá, nehezen megtanulhatóvá teszi az egyes tanítási egységeket, pl. Az idegrendszer felépítése.

A fogalmak tartalmi jegyeit ne a tanár közölje, hanem a tanulók gyűjtsék össze példák, problémák, jelenségek aktív elemzése alapján!

A fogalom bővítése történhet az egymást követő tanítási egységekben, fokozatosan. (Pl. az idegsejt.) A bővítés bekövetkezhet hosszú idő (pl. egy év) eltelte után is (pl. petefészek, here). Ilyenkor fontos az alapos ismétlés, hogy legyen mire építenünk.

A régi Élővilág tankönyvek kislexikonjai igen népszerűek voltak. Ezért összeállítottam egy kislexikont a nyolcadikos Biológia tankönyv Szabályozás című témaköréhez. (A felmérések alapján ezt a tananyagrészt nehezen sajátították el a tanulók.)

A témakör fogalmainak tartalmát és terjedelmét úgy igyekeztem megfogalmazni, hogy az a pedagógusnak és a tanulónak is érthető legyen. A fogalmak tartalma és terjedelme könnyen bővíthető az új iskolatípusok tantervei, illetve az új tudományos ismeretek alapján. A pedagógus